

БАНКІВСЬКИЙ КАПІТАЛ ТА ЙОГО СКЛАДОВІ ЕЛЕМЕНТИ

Формування банківського капіталу є одним із найважливіших питань банківської діяльності. В умовах функціонування ринкових відносин з'являється необхідність у зростанні рівня концентрації капіталу банківських установ шляхом залучення додаткового акціонерного капіталу, банкрутства неплатоспроможних банків, капіталізації їх прибутку, приєднання або злиття банківських установ, а також утворення банківських холдингів [1]. Реалізація цих положень залежить від розуміння суті банківського капіталу та його складових елементів.

Згідно Закону України „Про банки та банківську діяльність” банківський капітал – це залишкова частка активів після відрахування всіх зобов'язань. Оскільки активи будь-якого банку завжди дорівнюють пасивам, то капітал, як правило, є додатною величиною, тобто банк (якщо він працює успішно) має більше активів ніж зобов'язань. На практиці іноді можуть виникати ситуації, коли банк протягом тривалого періоду витрачає більше ніж заробляє. Так би мовити, спочатку „прідає” власні кошти (капітал), а потім – запозичені. Даний випадок свідчить про те, що розмір капіталу стає величиною від'ємною.

Банківський капітал [6:444] за міжнародними стандартами бухгалтерського обліку (МСБО) розрізняють таких видів:

- звичайний акціонерний капітал, тобто номінальна ціна привілейованих акцій, за якими банк сплачує нефіксовані дивіденди;
- привілейований акціонерний капітал, тобто номінальна ціна привілейованих акцій, за якими банк сплачує фіксовані дивіденди;
- емісійні або курсові різниці – це різниця між номінальною і ринковою ціною акцій;
- нерозподілений прибуток, тобто чистий прибуток після сплати дивідендів;
- резерви;
- субординовані зобов'язання – це довгостроковий запозичений капітал зовнішніх інвесторів, який банки (в більшості великі банки) залучають на 5-10 років.

Аналіз літературних джерел показує, що існує багато розбіжностей стосовно визначення сутності банківського капіталу. На практиці часто змішуються поняття «банківські ресурси», «банківський капітал» і «капітал банку». Наведемо декілька визначень, що подаються в літературних джерелах. Так, в банківській енциклопедії А.М.Мороза зміст визначення наступний: банківський капітал – це сукупність грошових капіталів, залучених банком, які використовуються ним у вигляді банківських ресурсів для кредитно-розрахункових та інших операцій [2:22].

Васюренко О.В. визначає капітал банку як фонд ресурсів, що були внесені засновниками, акціонерами (учасниками) банку, і належать їм. Він складається з статутного фонду резервного фонду та інших фондів, загальних та спеціальних резервів, нерозподіленого прибутку [4:63].

За навчальним посібником Р.І. Тиркала банківські ресурси – це сукупність грошових коштів, що знаходяться в розпорядженні банків і використовуються ними для здійснення активних та інших операцій [3:160].

Поняття „банківського капіталу” за такими науковцями як М.А.Коваленко, В.М.Білінкіс та Л.Є.Сухомлин ототожнюються з поняттям „банківські ресурси”. Тобто вони зазначають, що банківські ресурси – це сукупність грошових капіталів, які знаходяться у розпорядженні банків і використовуються ними для виконання активних та інших операцій. Акумуляуючи грошові накопичення, доходи і грошові заощадження юридичних і фізичних осіб, банки перетворюють їх у позичковий капітал, тобто у грошовий капітал, який надається у позику власникам на умовах повернення та платності у вигляді процентів. Тому банківські ресурси називають банківським капіталом.

Причому така підміна понять зустрічається не тільки в поточній практичній діяльності банківських працівників, де вона не спричиняє ніяких наслідків, але часто і в багатьох інших випадках. Розділення цих трьох, у багатьох аспектах схожих, понять є принципово важливим для більш повного розуміння їх суті, з'ясування їх функцій і ролі та, як наслідок, визначення їх впливу на роботу банку.

У нормативних актах залежно від структури, способів формування та оцінки виділяють інші поняття банківського капіталу:

- капітал банку - залишкова вартість активів банку після вирахування всіх його зобов'язань;
- капітал підписний — величина капіталу, на яку отримано письмові зобов'язання акціонерів (пайовиків) банку на внесення коштів за підписом на акції (паї);
- капітал статутний — сплачений та зареєстрований підписний капітал;
- капітал регулятивний (власні кошти) - складається з основного та додаткового капіталу, зваженого на ризики, що визначаються нормативно-правовими актами Національного банку України [5:56].

Є низка варіантів трактування поняття „банківський капітал”. Ми погоджуємося з думкою вченого М.Алексєєнко про те, що банківський капітал – це кошти і виражена у грошовій формі

частка майна, що перебуває у розпорядженні банків і використовується ними для здійснення операцій із розміщення коштів та надання послуг із метою одержання прибутку.

Для повнішого усвідомлення поняття „банківський капітал” сприяє його поділ на окремі складові елементи з наступним групуванням їх за однорідними ознаками, тобто класифікація видів банківського капіталу. Найпоширенішою є класифікація банківського капіталу за джерелом утворення, тобто розрізняють залучений, позичений та власний капітал. Залучений капітал – це кошти юридичних та фізичних осіб, залучені банком на вклади. Саме операції, які пов'язані із залученням коштів на вклади мають назву депозитних, а отже, залучення називають депозитними. Позичення коштів на міжбанківському ринку, у центральному банку або шляхом продажу власних боргових зобов'язань на грошовому ринку називаються недепозитними, а отриманий таким чином банківський капітал дістав назву позиченого. Для залученого та позиченого банківського капіталу спільною рисою є те, що обидва види є чужі кошти та зобов'язання перед вкладниками і кредиторами для комерційного банку.

Оскільки більша частина капіталу комерційного банку формується за рахунок залучених та позичених коштів, а не власних, то детальніше розглянемо дані елементи. Можливості комерційних банків щодо залучення коштів регулюються Національним банком України.

Залучення вільних грошових коштів юридичних та фізичних осіб банки здійснюють шляхом виконання депозитних операцій, суть яких ми виклали вище.

Досліджуючи залучений капітал потрібно звернути увагу на основне джерело його формування, до складу якого входить депозит (вклад). Зокрема, питання депозитних (вкладних) операцій досліджували О.Петрук, Р.Тиркало, Р.Коцовська, В.Ричаківська, З.Васильченко, М.Алексеев, Ж.Довгань. Аналізуючи ці роботи дамо відповідне визначення поняттю „депозит” – це грошові кошти в національній або іноземній валюті, передані їхнім власником або іншою особою за його дорученням у готівковій або безготівковій формі на рахунок власника для зберігання на певних умовах. Від латинської *depositum* – це річ, яку віддали на зберігання.

Суб'єктами депозитних операцій є як комерційні банки, які виступають як позичальники, так і кредитори-власники коштів. Об'єктом депозитних операцій є грошові кошти, які передані банківській установі на умовах, визначених двосторонньою угодою.

Розглянемо детальніше класифікацію депозитних операцій. В економічній літературі немає чіткої класифікації депозитів, оскільки кожен науковець розрізняє вкладні операції за різними класифікаційними ознаками, зокрема: за термінами, за правом власності; залежно від вкладників, від терміну та порядку вилучення, від призначення; за економічною суттю, за категорією вкладників, за формою вилучення коштів тощо. Виходячи з цього виділимо класифікацію депозитів за основними ознаками, які відобразимо на рис. 1.

Рис. 1. Класифікація вкладних операцій

Депозити (вклади) до запитання розміщуються в банківській установі на розрахунковому або поточному рахунку клієнта. Вони використовуються для здійснення поточних розрахунків власника рахунку з його партнерами. Крім того, за вимогою клієнта кошти з розрахункового та поточного рахунків у будь-який час можуть вилучатися шляхом видачі готівки, виконання платіжного доручення, сплати чеків або внесків.

Термінові вклади або строкові у вітчизняній банківській практиці набули найбільшого поширення. Строкові депозити – це кошти, які розміщені в банківській установі на певний строк і можуть бути зняті після закінчення цього терміну або після попереднього повідомлення банку у встановлений термін (не менше одного місяця). Даний вид вкладів є найкращим видом депозитів для банківської установи, оскільки вони стабільні і зручні у банківському плануванні.

Конкуренція на ринку позичкових капіталів змушує комерційні банки шукати нові форми та способи залучення депозитів. Значне поширення в банківській практиці набув депозит, який відкривається клієнту при оформленні ним поточного рахунку. Депозит має обов'язків характер, а його величина і термін внеску коштів на рахунок визначаються банком. В разі не виконання умови даного депозиту, банк може припинити його обслуговування. За своїм характером цей депозит можна віднести до умовного, оскільки вилучення можливе лише у випадку закриття клієнтом поточного рахунку.

Таким чином, проведене дослідження теоретичних проблем за даною темою дає можливість зробити наступні послідовні висновки: - аналіз основних теоретичних поглядів щодо складових елементів банківського капіталу показав, що для більш точного розкриття поняття „банківський капітал” сприяє його поділ на окремі складові елементи з наступним групуванням їх за однорідними ознаками. Найпоширенішою є класифікація банківського капіталу за джерелом утворення, тобто розрізняють залучений, позичений та власний капітал; - основним джерелом формування залученого капіталу є депозити (вклади), які займають найбільшу частку в зобов'язаннях банківських установ; - ресурсна база сучасного комерційного банку характеризується широкою різноманітністю видів депозитів, це пояснюється прагненням банків в умовах сегментованого конкурентного ринку якнайповніше задовольнити попит різних груп клієнтів на банківські послуги і залучити заощадження й вільні грошові капітали на банківські рахунки.

Література

1. Указ Президента України „Про заходи щодо зміцнення банківської системи України та підвищення її ролі у процесах економічних перетворень”//Урядовий кур'єр.–2000.–22 липня. 2. Банківська енциклопедія/ За ред. д.е.н., проф. А.М.Мороза.–1993.–С.22. 3. Банківська справа: Навч. посібник/ За ред. проф. Р.І.Тиркала.–Тернопіль: Карт-Бланц, 2001.–С.160. 4. Васюренко О.В. Банківські операції.–К.: Знання, 2002.–С.63. 5. Петрук О.М. Банківська справа: Навч. пос. / За ред. д.е.н., проф. Ф.Ф.Бутиця.–К.: Кондор, 2004.–С.56. 6. Роуз ІІ. Банковский менеджмент/ Пер. с англ.–М.: Дело Лтд, 1995.–С.444.

Анотація

У даній статті розглядаються підходи щодо визначення банківського капіталу та його складові елементи. Розглянуто суть та джерела формування залученого капіталу.

Annotation

In to clause the approaches of definition bank capital and his making elements are considered (examined). The essence and sources of formation of the extra capital is considered.